

OMBYGGNATION AV KRAFTLEDNING ML818

STRÄCKAN MINNINGE TILL

STUDSVIK OCH TYSTBERGA

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning av fornlämningarna L1984:7491, L1984:7277, L1982:4840, L1984:1467, L1984:1008, L1983:1403, L1983:1938, L1983:1670, L1983:5560, L1983:5907, L1983:4844, L1983:5283 och L1985:5476 i Bälinge, Helgona, Nyköping, Svärta och Tystberga socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län

PETER SILLÉN



Rapporter från Arkeologikonsult 2020:2855

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Ruinen efter en jordkällare vid Vadholmens gård (L1983:5283/Tystberga 251:1).
Foto från öster.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003
Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2020

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

OMBYGGNATION AV KRAFTLEDNING ML818

STRÄCKAN MINNINGE TILL STUDSVIK OCH TYSTBERGA

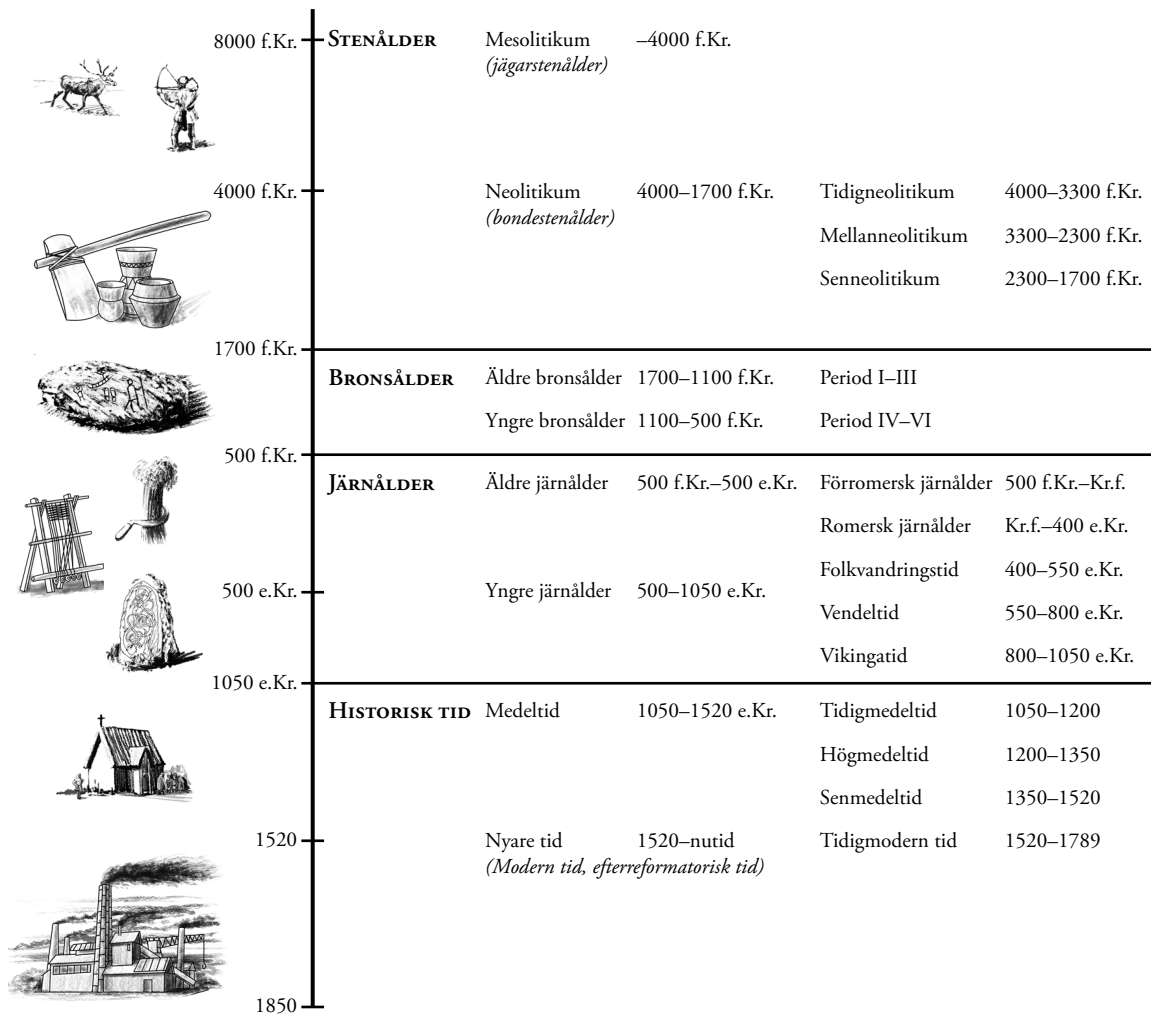
Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning av fornlämningarna L1984:7491, L1984:7277, L1982:4840, L1984:1467, L1984:1008, L1983:1403, L1983:1938, L1983:1670, L1983:5560, L1983:5907, L1983:4844, L1983:5283 och L1985:5476 i Bälinge, Helgona, Nyköping, Svärta och Tystberga socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län

PETER SILLÉN

Rapporter från Arkeologikonsult 2020:2855



ARKEOLOGISK PERIODINDELNING



ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, t.ex. fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
BAKGRUND OCH SYFTE.....	8
GENOMFÖRANDE	10
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSBILD.....	10
RESULTAT	11
Objekt 1	11
Objekt 2	11
Objekt 3	12
Objekt 4	12
Objekt 5	12
Objekt 6	12
Objekt 7	14
Objekt 8	14
Objekt 9	15
Objekt 10	17
Objekt 11	17
Objekt 12	17
Objekt 13	19
Objekt 14	19
Objekt 15	21
Objekt 16	21
Objekt 17	22
Objekt 18	24
SAMMANSTÄLLNING.....	25
REFERENSER	26
Litteratur	26
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	27
BILAGOR	28
Bilaga 1. Schaktbeskrivning	28



Figur 1. Den aktuella sträckan mellan Minninge till Studsvik och Tystberga utmärkt på Vägkartan, skala 1:150 000.

SAMMANFATTNING

Mellan mars och september 2017 och vid ett tillfälle i november 2018 genomförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning längs en kraftledningsgata mellan Minninge och Studsvik samt längs en kraftledningsgata till Tystberga i Nyköpings kommun i Södermanlands län (figur 1). Schaktningsövervakningen utfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Södermanlands län (dnr 431-4972-2014) med anledning av att Vattenfall Eldistributions planer på att bygga om en befintlig kraftledning längs sträckan. 18 objekt berördes i samband med arbetsföretaget. För fem objekt krävdes endast utsättning med stakkäppar vid fornlämningarna samt för att anvisa tillfartsvägar. Vid de resterande objekten var det tänkt att schaktningsövervakning skulle ske. Vid åtta objekt skedde schaktningsövervakning, medan vid fem objekt bedömdes det inte finnas något behov av schaktningsövervakning.

Inget av antikvariskt intresse påträffades vid schaktningsövervakningen i samband med stolpbytena. En fornlämning skadades då ett stag till en av stolparna grävdes ner genom en ensamliggande stensättning. Detta ingrepp skedde utan att arkeolog hade kontaktats innan arbetet vid fornlämningen satte i gång. Länsstyrelsen meddelades omgående när det inträffade uppdagades. En efterkontroll genomfördes på de platser där schaktningsövervakning bedömts inte behövas för att se att det inte uppstått några skador på fornlämningarna.

BAKGRUND OCH SYFTE

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanland genomfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med byten av kraftledningsstolpar längs en kraftledning från Minninge till Studsvik och Tystberga i Nyköpings kommun. Beställare var Vattenfall Eldistribution AB. Syftet med schaktningsövervakningen var att i möjligaste mån undvika åverkan på fornlämningarna vid såväl schaktning som vid maskintransporter. Om det skulle framkomma fornlämningar av större komplexitet krävdes en förnyad tillståndsprovning av Länsstyrelsen.

Fornlämningarna var indelade i två grupper utifrån vilken typ av arkeologisk insats som krävdes vid arbetena inom och i anslutning till de olika fornlämningarna. Till fornlämningarna i **grupp A** (bestående av 13 objekt) skulle schaktningsövervakning ske under arbetets gång. Vid behov skulle även undersökning, dokumentation och provtagning ske av enklare lämningstyper. Till fornlämningarna i **grupp B** (5 objekt) krävdes endast att fornlämningarna och lämpliga tillfartsvägar skulle märkas ut (figur 2 och 3).

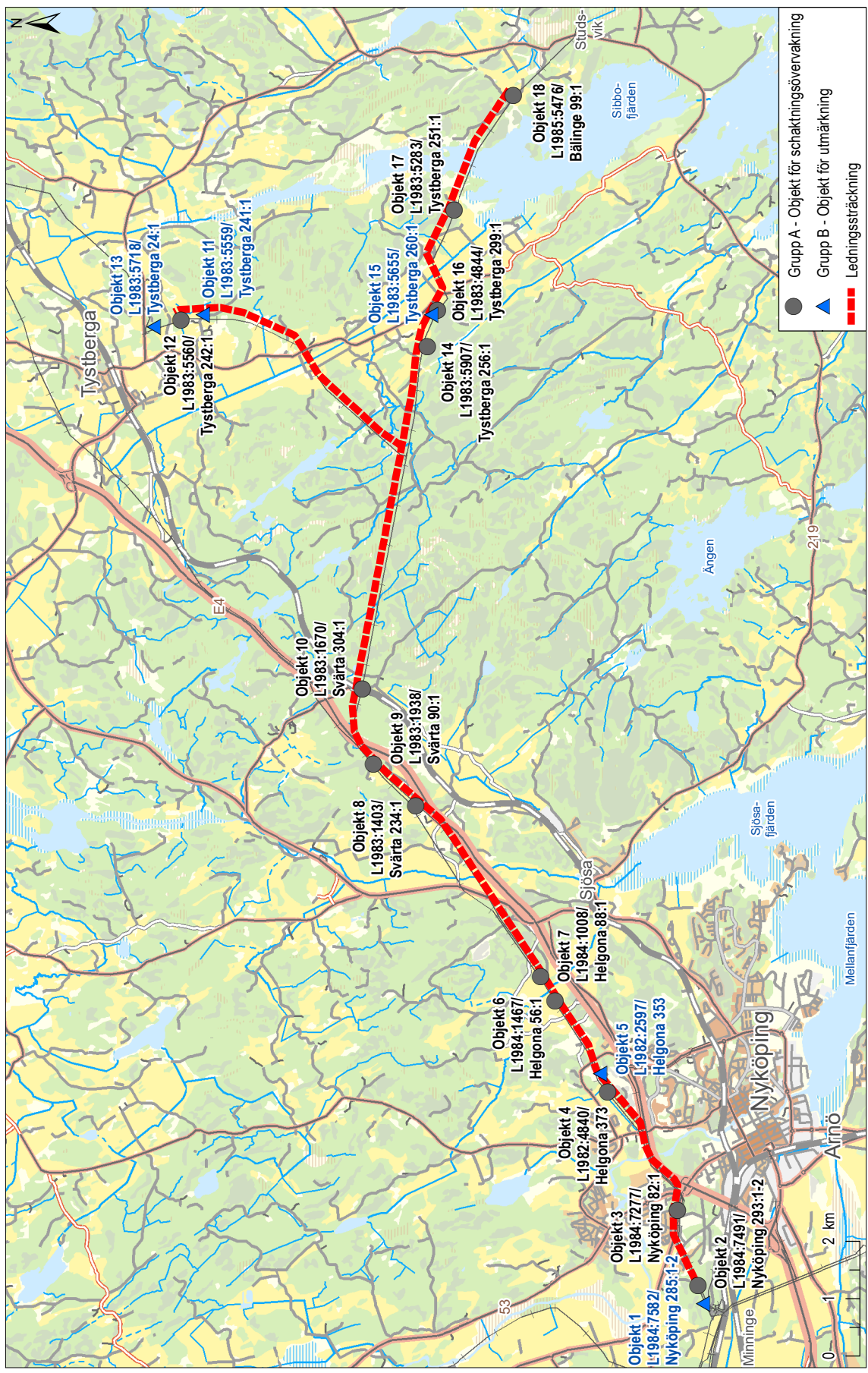
Grupp A - Objekt för schaktningsövervakning ●

Obj	Lämnings-nr (KMR)/RAÄ-nr (FMIS)	Objekt	Arkeologisk insats
2	L1984:7491/Nyköping 293:1-2	Gruvområde	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
3	L1984:7277/Nyköping 82:1	Gravfält	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
4	L1982:4840/Helgona 373	Hällristning	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
6	L1984:1467/Helgona 56:1	Gravfält	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
7	L1984:1008/Helgona 88:1	Gravfält	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
8	L1983:1403/Svärta 234:1	Fångstgrop	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
9	L1983:1938/Svärta 90:1	Stensättning	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
10	L1983:1670/Svärta 304:1	Gruvområde	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
12	L1983:5560/Tystberga 242:1	Gravfält	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
14	L1983:5907/Tystberga 256:1	Gruvområde	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
16	L1983:4844/Tystberga 299:1	By-/gårdstomt	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
17	L1983:5283/Tystberga 251:1	By-/gårdstomt	Schaktningsövervakning under arbetets gång.
18	L1985:5476/Bälunge 99:1	By-/gårdstomt	Schaktningsövervakning under arbetets gång.

Grupp B - Objekt för utmärkning ▲

Obj	Lämnings-nr (KMR)/RAÄ-nr (FMIS)	Objekt	Arkeologisk insats
1	L1984:7582/Nyköping 285:1-2	Gruvområde	Utmärkning av fornlämning samt lämpliga tillfartsvägar.
5	L1982:2597/Helgona 353	Grav- och boplatsoområde	Utmärkning av fornlämning samt lämpliga tillfartsvägar.
11	L1983:5559/Tystberga 241:1	By-/gårdstomt	Utmärkning av fornlämning samt lämpliga tillfartsvägar.
13	L1983:5718/Tystberga 24:1	Gravfält	Utmärkning av fornlämning samt lämpliga tillfartsvägar.
15	L1985:5655/Tystberga 260:1	Gruvområde	Utmärkning av fornlämning samt lämpliga tillfartsvägar.

Figur 2. De berörda fornlämningarna var uppdelade i två grupper. De som tillhörde **grupp A** skulle schaktningsövervakas och de som tillhörde **grupp B** skulle endast märkas ut.



Figur 3. Berörda fornlämningar (urval, KMR) utmed ledningssträckningen för kraftledningen ML818 markerade på Terrängkartan. Skala 1:100 000.

GENOMFÖRANDE

Under två dagar i början av mars 2017 märktes de berörda fornlämningarna längs kraftledningsgatan ut med stakkäppar. Käpparna sattes ut för att visa var fornlämningarna fanns för de som utförde arbetet i kraftledningsgatan så att skador skulle undvikas på fornlämningarna i samband med bytet av ledningsstolparna (figur 4). Där så behövdes sattes även stakkäppar ut för tillfartsvägar. Kraftledningsarbetarna blev även informerade om utmärkningen av fornlämningarna på plats.

Ledningsarbetet utfördes i två etapper. Den första etappen gick mellan Minninge, i utkanten av Nyköping, och Studsvik. Etapp 2 utgick från ledningsgatan i etapp 1 i riktning norrut till Tystberga. Fältarbetet för etapp 1 inleddes i maj 2017 och avslutades i slutet av september samma år. Den efterföljande andra etappen genomfördes hösten 2018. Flera av fornlämningarna låg så till att ingen schaktningsövervakning krävdes för att undvika skador på dessa i samband med bytet av stolpar samt vid framförandet av maskinerna intill fornlämningsområdena. En efterkontroll genomfördes ändå på dessa platser för att kontrollera att fornlämningarna inte tagit skada när maskinerna transporterades mellan ledningsstolparna. Schaktbeskrivningarna redovisas i en bilaga till rapporten.



Figur 4. Några av de stakkäppar som sattes ut på gravfältet L1984:1008/Helgona 88:1 för att markera fornlämningen. Foto från sydväst.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSBILD

Hela sträckningen för kraftledningen motsvarar omkring 34 kilometer. Den långa sträckan innebär en stor variation i landskapsbilden alltifrån ett öppet jordbrukslandskap med impediment till stora skogsområden, i både flack terräng och kuperade bergsområden.

Fornlämningssbilden längs kraftledningsgatan är även den variationsrik med flera gravfält, gruvområden och gårds-/bytomter, samt ett boplatsområde, en ensamliggande stensättning, några skålgropar och en fångstgrop.

RESULTAT

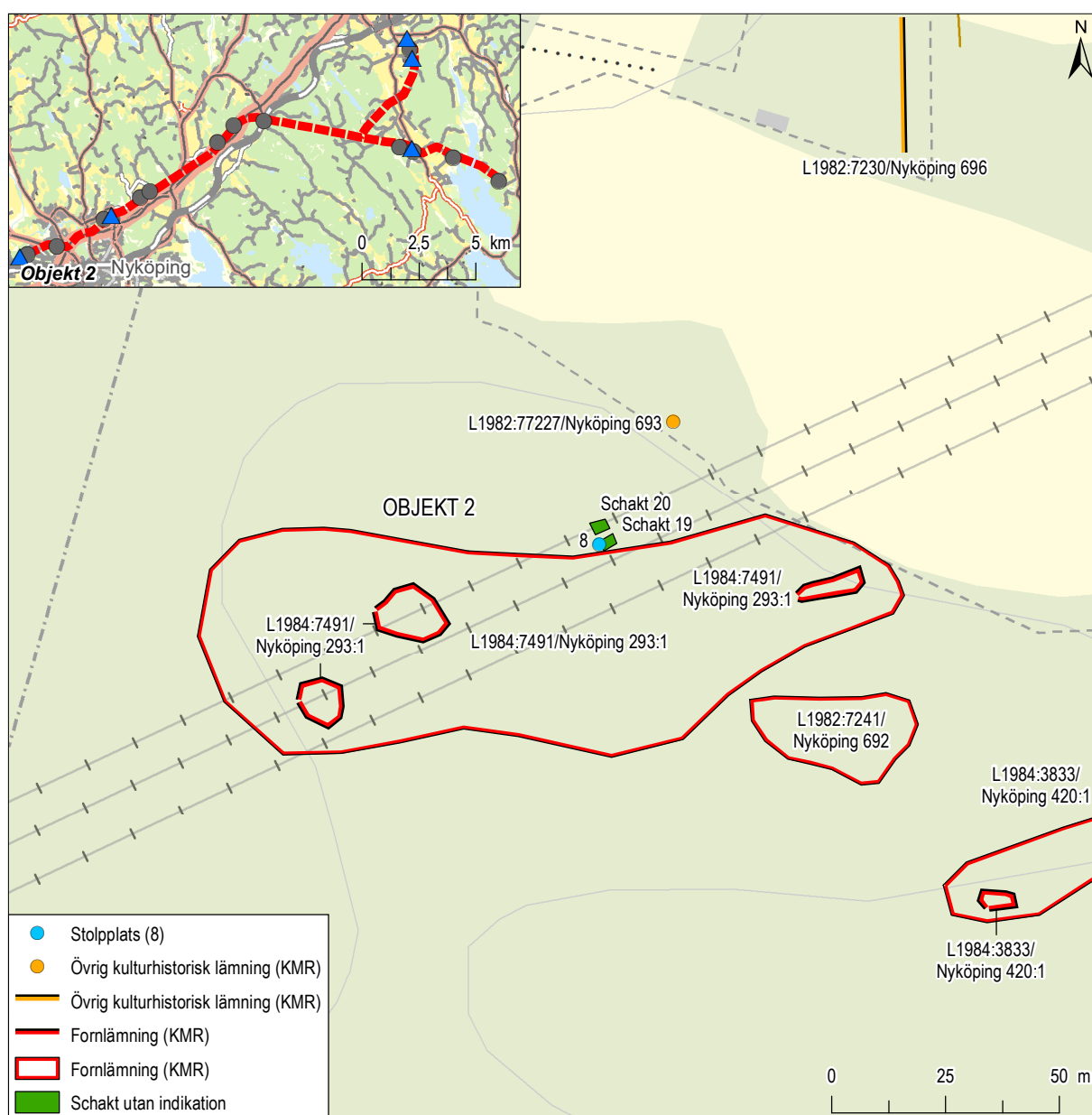
Fornlämningarna redovisas i objektsnummerordning från Nyköping i väster till Studsvik i öster.

Objekt 1

L1984:7582/Nyköping 285:1–2 är ett gruvområde som utgörs av fyra gruvhål och fem gråbergsvarp. Fornlämningen ligger strax norr om kraftledningsgatan. Fornlämningen påverkades inte av arbetet vilket föranledda att fornlämningen endast märktes ut.

Objekt 2

L1984:7491/Nyköping 293:1–2 är ett gruvområde bestående av tre gruvhål, åtta jordrymningar och sju gråbergsvarp. Vid borttagandet av två parallellt ställda stolpar påträffades inga lämningar vid schaktningsövervakningen (figur 5). Nya stolpar placerades endast öster och väster om gruvområdet vilket medförde att ingen schaktningsövervakning skedde vid utplaceringen av dessa.



Figur 5. Schakt 19 och 20 vid stolplats 8 i kanten av L1984:7491/Nyköping 293:1. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 500. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.

Objekt 3

L1984:7277/Nyköping 82:1 är ett gravfält med sex stensättningar som enligt uppgift i Kulturmiljöregistret (KMR) sannolikt är undersökt och borttaget. Ingen schaktning skedde i området längs Katrineholmsvägen, eftersom endast luftledningarna byttes ut i detta område.

Objekt 4

L1982:4840/Helgona 373 består av tre skålgropar på en berghäll i åkermark under en annan kraftledning som löper parallellt med och 17 meter ifrån kraftledning ML818. De äldre kraftledningsstolparna, som byttes ut mot en ny var placerade i kanten av ett litet skogsområde intill åkermark. Ingen schaktningsövervakning genomfördes vid bytet av stolpar.

Objekt 5

L1982:2597/Helgona 353 är ett grav- och boplatsområde som är undersökt och borttaget (Vinberg 2009; Appelgren 2016). I dag är området en grustäkt. Ingen utsättning gjordes i området.

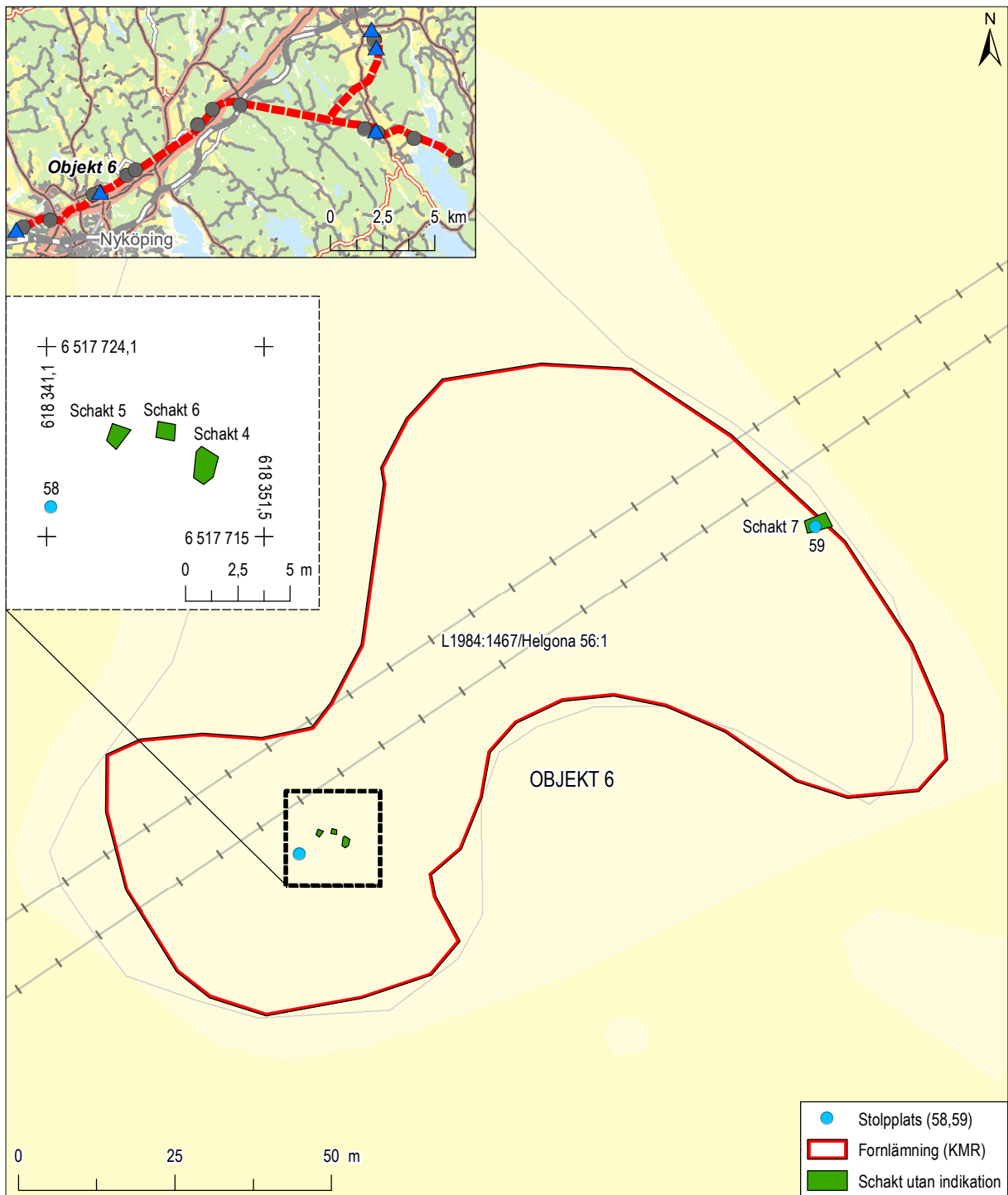
Objekt 6

L1984:1467/Helgona 56:1 är ett gravfält bestående av cirka 40 registrerade fornlämningar innehållande 10 högar och 30 stensättningar. Här fanns sedan tidigare två kraftledningsstolpar i varsin ände av gravfältet vilka skulle bytas ut. I den västra delen av gravfältet stod en gammal stolpe i kanten av en gravhög. Stolpen kunde dock lyftas bort utan schaktning. Den nya stolpen (58) flyttades några meter österut och placerades istället på en berghäll där den borrades fast under grästörv. Tre stag med vajrar till stolpen borrades fast i berget på olika sidor några meter från stolpen. Till två av dessa grävdes schakt genom grästörven ner till berget medan den tredje borrades fast i berget utan schaktning (figur 6).

Den andra stolpen som togs bort var placerad i gravfältets östra del. Stolpen kapades med motorsåg innan den lyftes bort. Den resterande delen av stolpen lämnades kvar under marken. En ny stolpe grävdes ner i ett djupt schakt i åkerkanten nedanför en brant berghäll i direkt anslutning till gravfältet i öster. Inga fornlämningar påträffades vid schaktningen på gravfältet (figur 7).



Figur 6. Den nya stolpen har kommit på plats öster om gravhögen på den västra delen av gravfältet L1984:1467/Helgona 56:1. Gravhögen är synlig mellan den nya stolpen mitt i bild och de två stolparna tillhörande en parallell gående kraftledning. Foto från ostsydost.



Figur 7. Schakt 4–6 vid stolpplats 58 och schakt 7 vid stolpplats 59 inom L1984:1467/Helgona 56:1. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1000. Detalj med schakt 4–6 i skala 1:300. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.

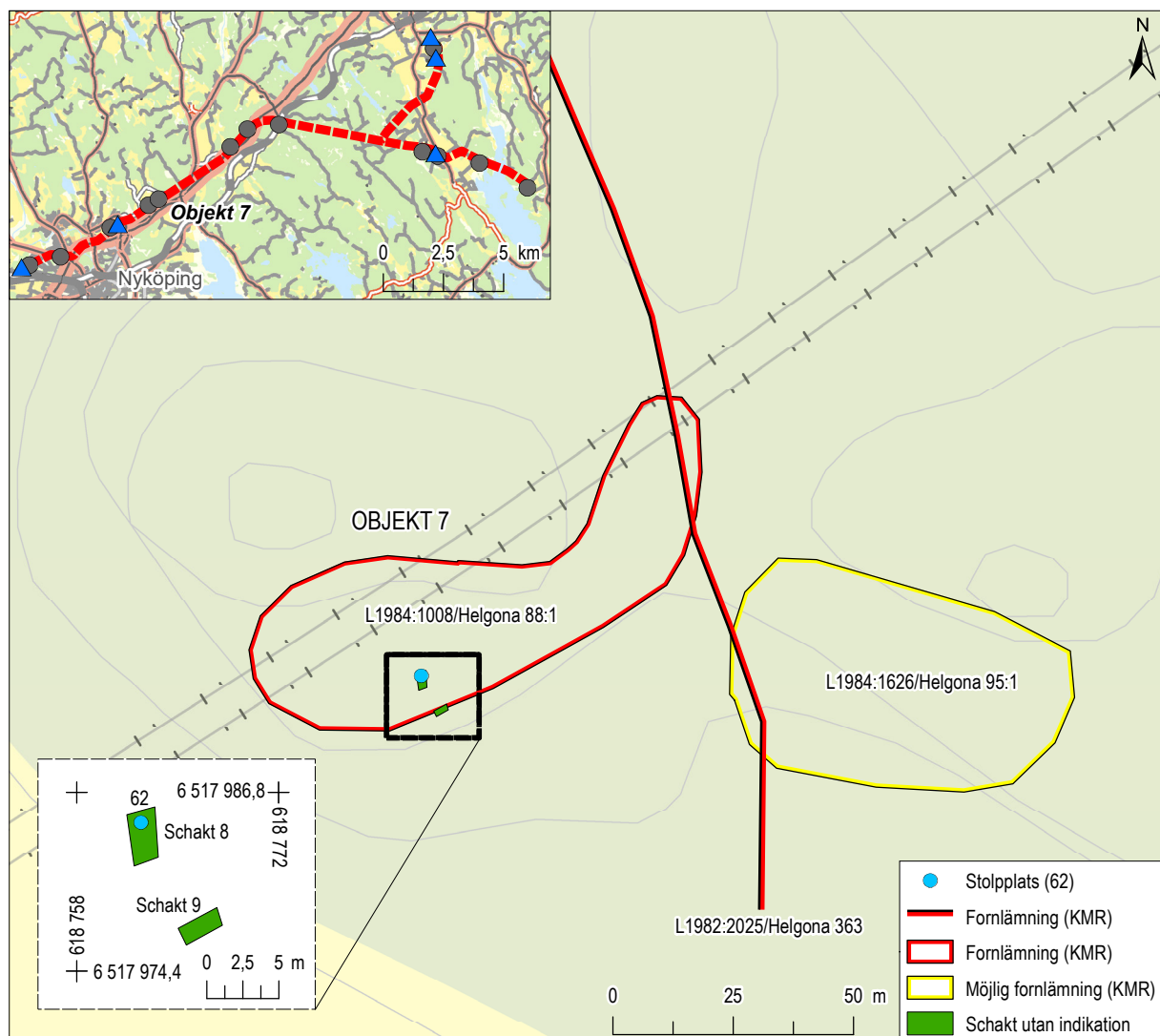
Objekt 7

L1984:1008/Helgona 88:1 är ett gravfält som innehåller cirka 40 fornlämningar som likt L1984:1467/Helgona 56:1 också består av 10 högar och 30 stensättningar. En stolpe kom att ersättas av en ny på gravfältet. Den gamla stolpen schaktades bort varpå den nya placerades på samma plats. Cirka 7 meter sydost om stolpen grävdes ett schakt genom sand för att sätta ner ett stag med tillhörande vajer till kraftledningsstolpen. Inga fornlämningar framkom vid schaktningen (figur 8).

I nära anslutning till gravfältets östra del byttes en stolpe ut som stod högt placerad på en berghäll. Ingen schaktning skedde i denna del.

Objekt 8

L1983:1403/Svärta 234:1 utgörs av en 6,5 meter i diameter stor och dryga metern djup fångstgrop, som ligger på ett impediment i en beteshage. Kraftledningen passerar nära fångstgropen. De nya ledningsstolparna placerades 20 meter söder om fångstgropen och den gamla stolpen vilken stod cirka 40 meter sydväst om gropen togs bort. Fångstgropen, som för övrigt var inhägnad, märktes ut med stakäckor och därmed var risken minimal för skador. Ingen schaktningsövervakning genomfördes.



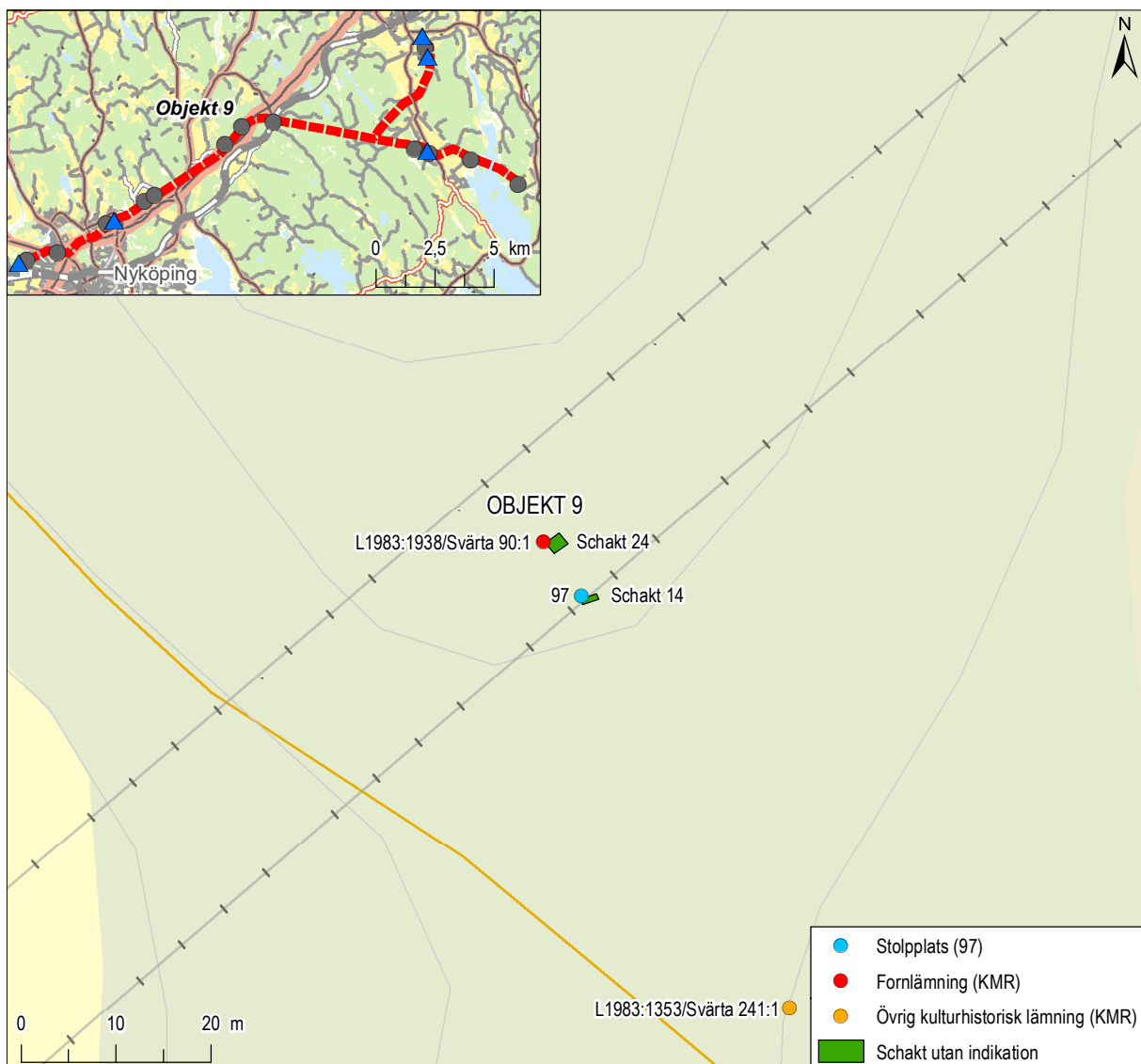
Figur 8. Schakt 8 och 9 vid stolpplats 62 inom L1984:1008/Helgona 88:1. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 500. Detalj med schakt 8 och 9 i skala 1:500. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.

Objekt 9

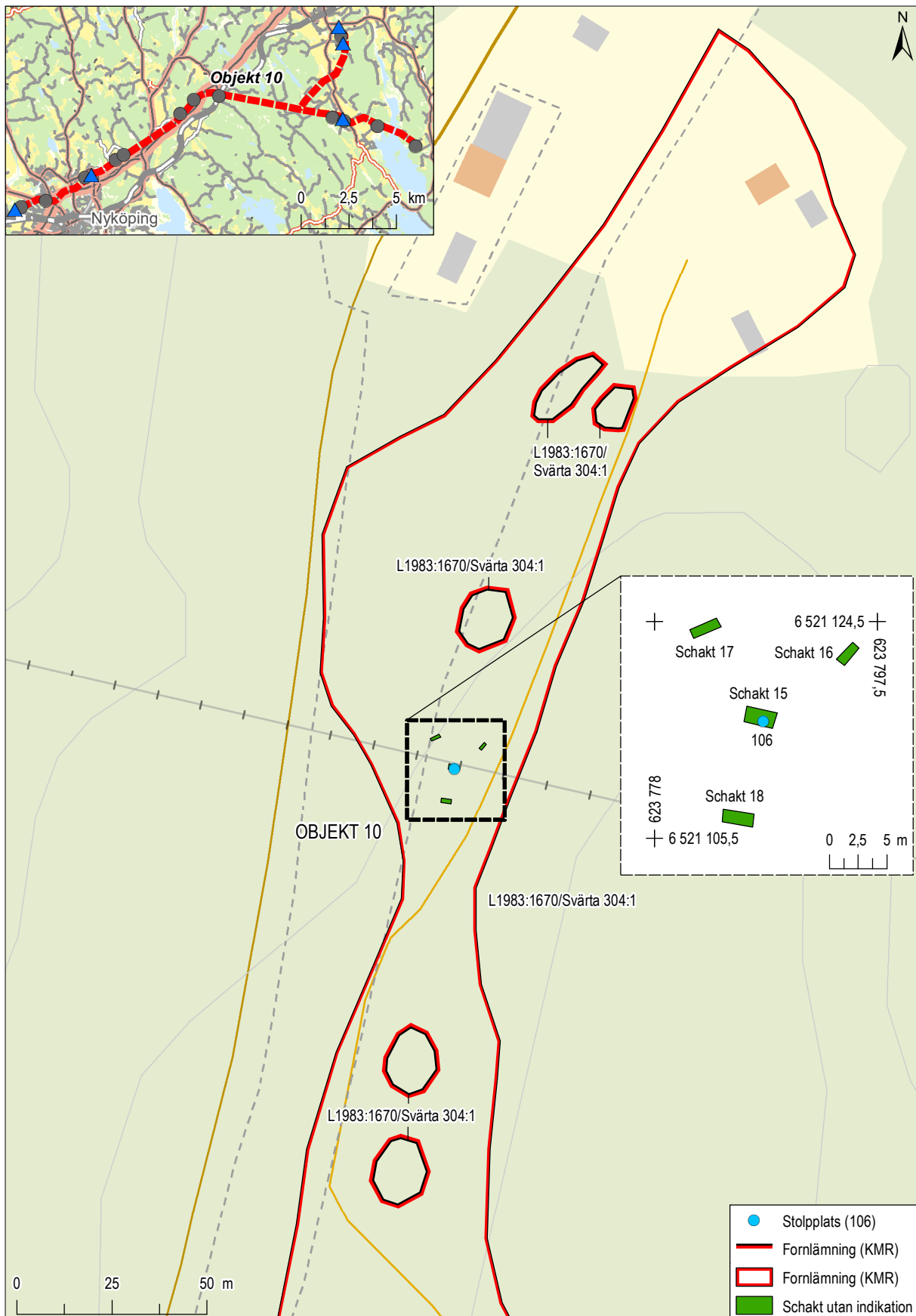
L1983:1938/Svärta 90:1 består av en ensamliggande stensättning. Två kraftledningsstolpar byttes ut mot en ny stolpe (97) som placerades endast 1 meter öster om de gamla och omkring 6 meter sydost om stensättningen. Inga fornlämningar framkom vid undersökningen (figur 9). Ett stag grävdes olyckligtvis ner nordväst om den nya kraftledningsstolpen i stensättningen innan schaktningsövervakningen genomfördes. Det är okänt hur omfattande skadorna på stensättningen är eftersom schaktet hade lagts igen innan schaktningsövervakningen vid stolpbytet ägde rum (figur 10).



Figur 10. Den skadade stensättningen L1983:1938/Svärta 90:1 med det nedgrävda staget intill stakkäppen i bildens övre del. Foto från söder.



Figur 9. Schakt 14 vid stolpplats 97 samt stensättningen L1983:1938/Svärta 90:1 som skadades när ett stag grävdes ner i den, schakt 24. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:750. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.



Figur 11. Fyra schakt grävda vid stolpplats 106 inom L1983:1670/Svärta 304:1 mellan gruvhålen i söder och i norr. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1500. Detalj med schakt 15–18 i skala 1:500. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.

Objekt 10

L1983:1670/Svärta 304:1 är ett gruvområde bestående av sex gruvhål samt intilliggande krädstensvarp i ett nordsydligt stråk. Tre av gruvhålen ligger i den norra delen och tre i den södra. I den mellersta delen av gruvområdet skulle två tätt intill varandra ställda kraftledningsstolpar bytas ut mot en ny stolpe. Ett schakt grävdes för själva stolpen och tre schakt grävdes runt omkring för stag med vajrar till fästen i stolpen. Inga fornlämningar påträffades vid schaktningen (figur 11).

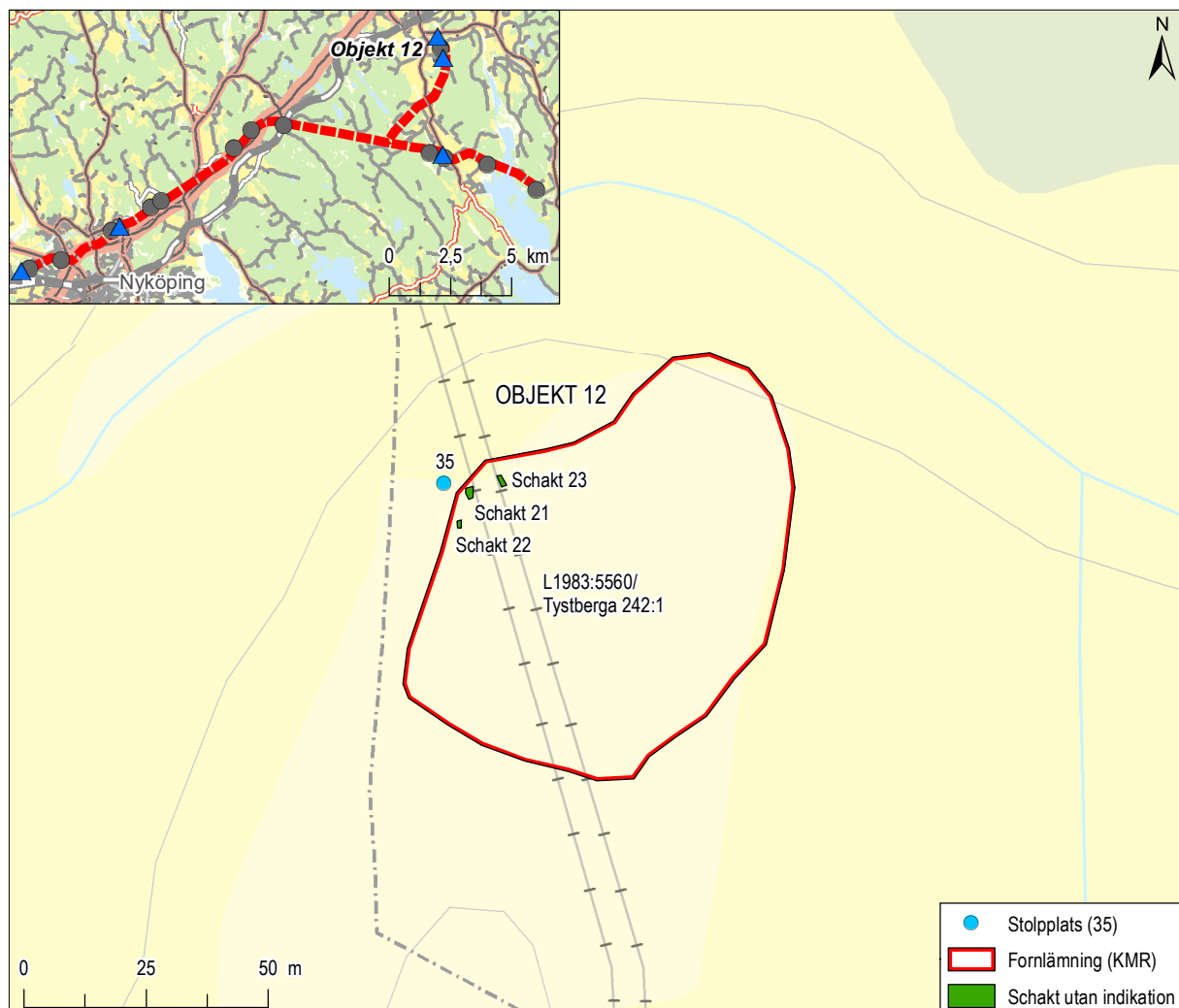
Objekt 11

L1983:5559/Tystberga 241:1 är bebyggelseämningar i form av tre husgrunder och en jordkällare till en gård som hette Buska. Gårdstomten ligger i dag

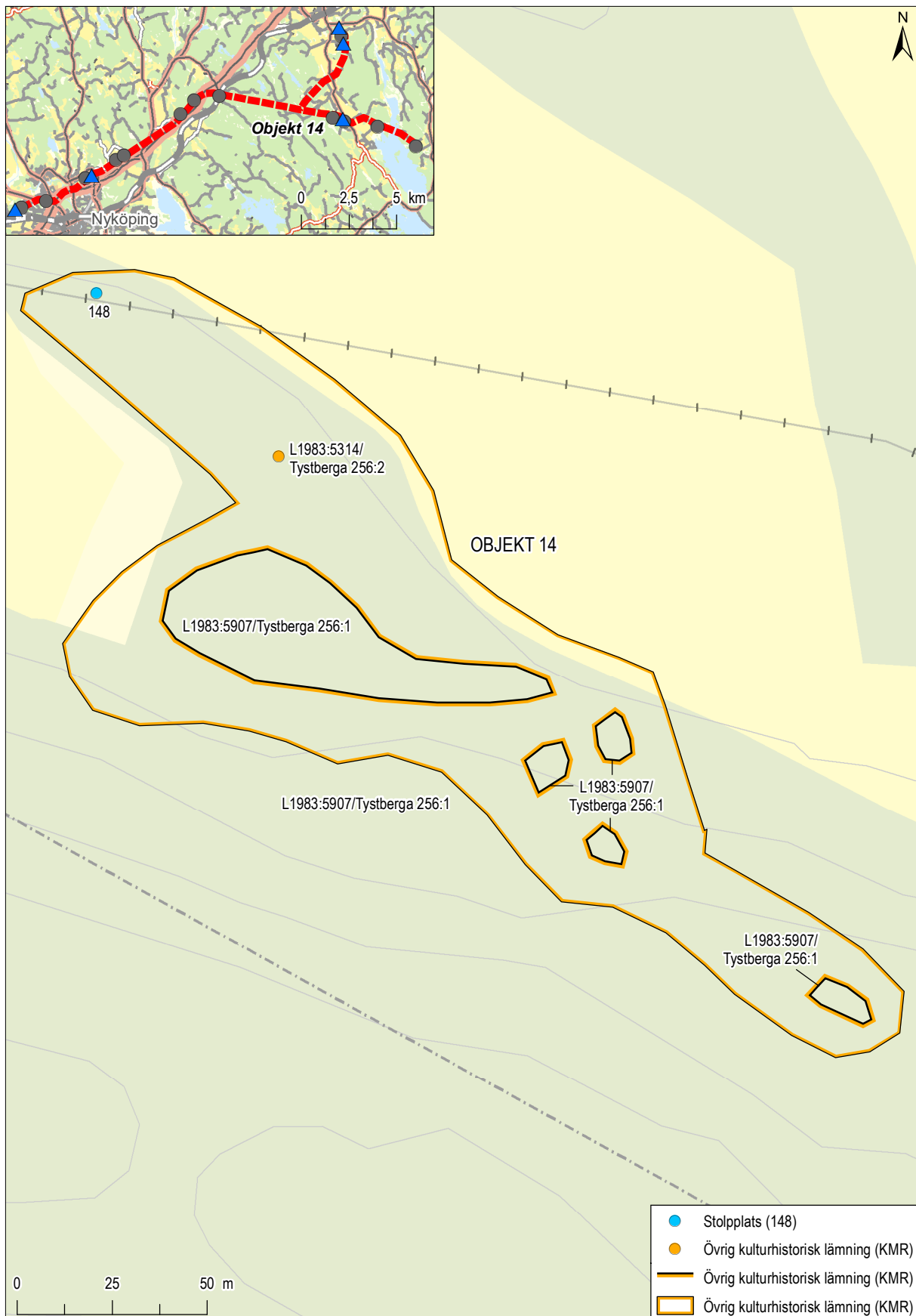
i en beteshage instängslad. Bytet av kraftledningsstolpar skedde ett tjugotal meter öster om fornlämningsgränsen och utanför beteshagen. För arbetsföretaget krävdes ingen schaktningsövervakning. Inte heller gjordes någon utmärkning av fornlämningen eftersom kraftledningen gick förbi platsen utanför stängslet längs en grusväg och därefter in i en åker.

Objekt 12

L1983:5560/Tystberga 242:1 är ett gravfält med 35 registrerade fornlämningar på ett impediment mellan två åkrar. För bytet av två kraftledningsstolpar grävdes schakt i fornlämningens nordvästra del, ett schakt för en ny stolpe och två för stag och vajrar till stolpen. Stagen borrades fast i en berghäll. Inga fornlämningar påträffades vid schaktningen (figur 12).



Figur 12. I den nordvästra delen av gravfältet L1983:5560/Tystberga 242:1 grävdes tre schakt där stolpe 35 placerades. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 500. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.



Figur 13. Stolpe 148 placerades ytterkanten av gruvområdet L1983:5907/Tystberga 256:1. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 500. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.

Objekt 13

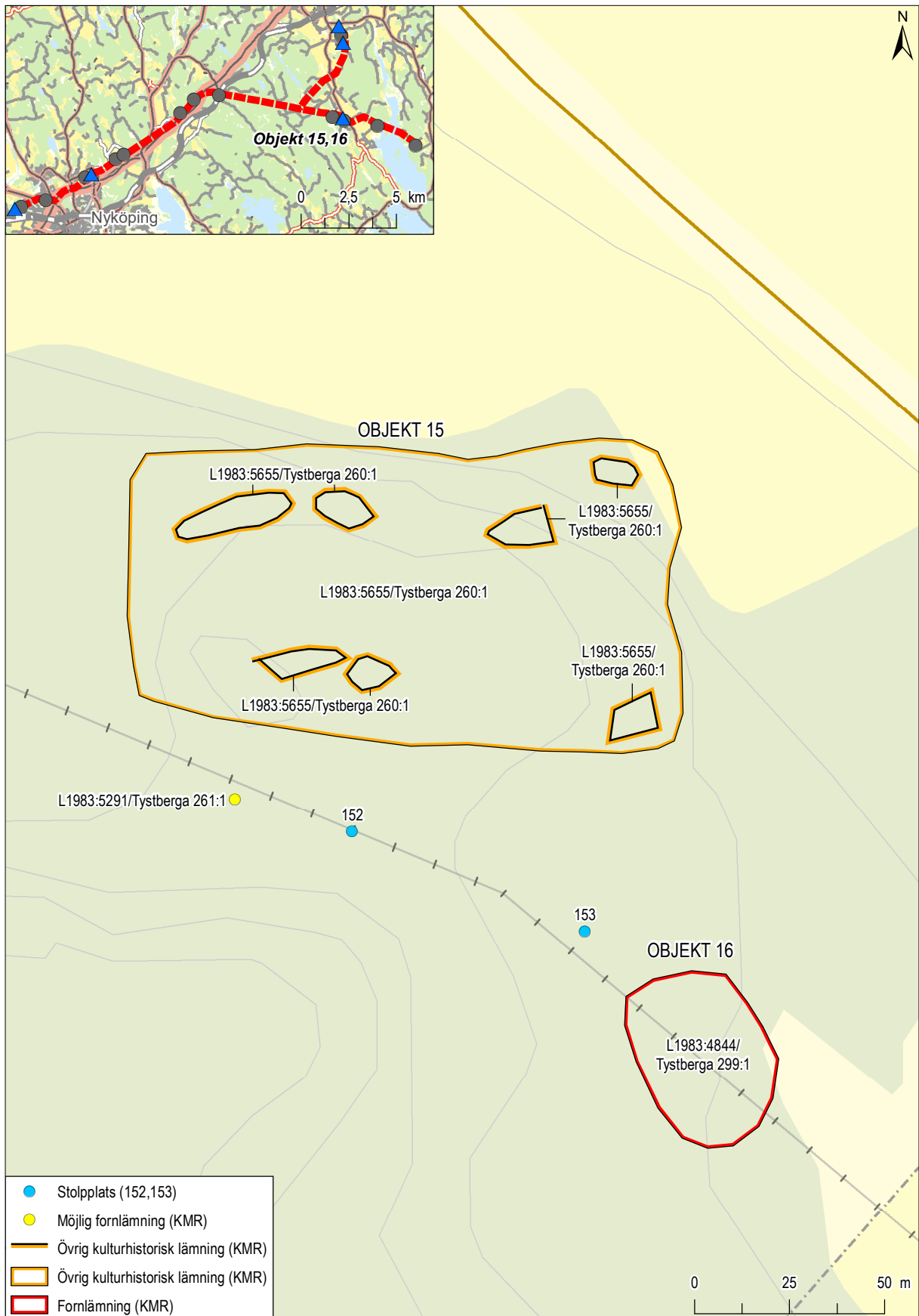
L1983:5718/Tystberga 24:1 är ett gravfält bestående av 17 fornlämningar beläget på ett impediment i en brant sydsluttning. Kraftledningsgatan är belägen omkring 20 till 25 meter väster därom nedanför en brant. Utsättning med stakkäppar gjordes av fornlämningens sydvästra del. Ingen schaktningsövervakning krävdes vid bytet av kraftledningsstolparna invid gravfältet.

Objekt 14

L1983:5907/Tystberga 256:1 utgör ett gruvområde bestående av fem gruvhål. I den allra nordvästligaste utkanten av fornlämningen placerades en kraftledningsstolpe i nederkanten av en brant nordsluttning intill åkermark och omkring 80 meter från närmaste gruvhål (figur 13). Denna stolpe ersatte två gamla stolpar som stod 45 meter västerut, respektive 75 meter österut, i åkermarken. Vid utsättningen konstaterades att inga gruvhål eller andra lämningar från vare sig gruvnäringen eller annan verksamhet fanns i sluttningen närmast åkern där stolpen placerades (figur 14). På grund av detta lämnades schaktningen utan övervakning.



Figur 14. Nedanför en brant sluttning nordväst om gruvhålen i *L1983:5907/Tystberga 256:1* i nära anslutning till åkermarken grävdes den nya kraftledningsstolpen ner. Foto från väster.



Figur 15. Kraftledningsstolpe 152 placerades söder om gruvområde L1983:5655/Tystberga 260:1 och kraftledningsstolpe 153 mellan gruvområdet och bytomten L1983:4844/Tystberga 299:1. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1500. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.

Objekt 15

L1983:5655/Tystberga 260:1 är ett gruvområde bestående av sju gruvhål. Kraftledningen passerar söder om gruvområdet och en ny stolpe (152) sattes upp cirka 25 meter söderut (figur 15). Fornlämningsområdet sattes ut med stakkäppar på den södra sidan som vetter mot kraftledningsgatan. Ingen schaktningsövervakning genomfördes vid arbete med stolpen.

Objekt 16

L1983:4844/Tystberga 299:1 ligger drygt 50 meter sydost om objekt 15 (figur 15). Fornlämningen är Risekvarns bytomt vilken vetter österut mot åkrar. I väster och nordväst avgränsas den av en höjdrygg bestående av berg och morän. På bergets norra sida och i sluttningen ner placerades två kraftledningsstolpar intill varandra vid stolplplats 153 i stenig morän (figur 16). På grund av den tydliga avgränsningen med berget utfördes ingen schaktningsövervakning. Även tillfartsvägarna till och från kraftledningsgatan hade naturliga sträckningar runt bytomten och det förelåg därför inte någon risk att den kördes över av maskinerna. Stakkäppar sattes ändå ut runt fornlämningen.



Figur 16. Två stolpar placerade på berget och i slätten norr om berget ett litet stycke nordväst om bytomten L1983:4844/Tystberga 299:1. Bortom berget till vänster utanför bild ligger bytomten. Foto från nordost.

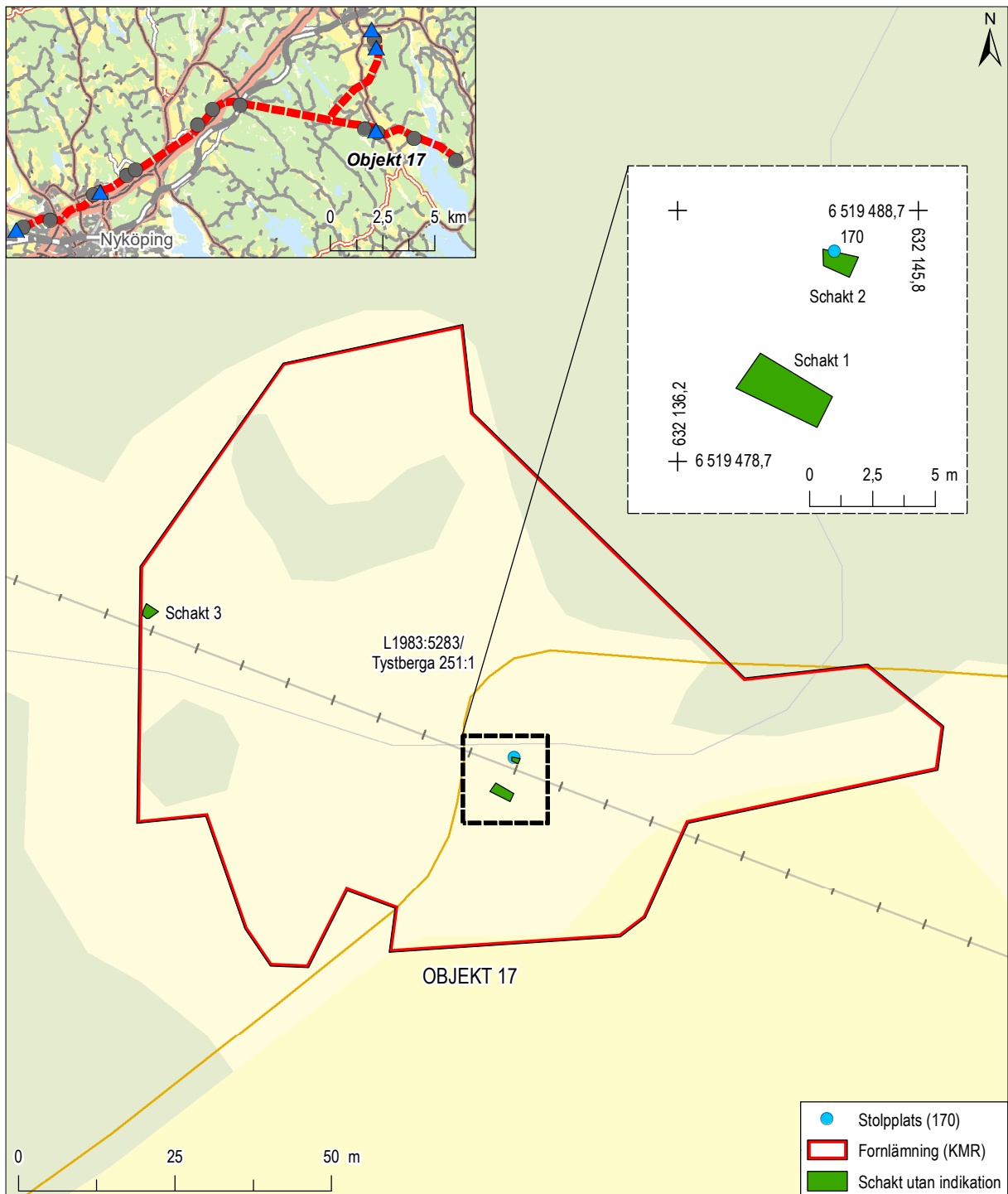
Objekt 17

L1983:5283/Tystberga 251:1 är en fornlämning efter en gårdstomt vid namn Vadholmen. På tomten finns husgrunder efter tre boningshus, fyra uthus och två jordkällare. I den södra delen av fornlämningen, strax intill ett av uthusen, borrades en kraftledningsstolpe med tre tillhörande stag och vajrar fast på en berghäll intill åkermarken. Två av stagen

borrades fast på berget och det tredje grävdes ner i åkern några meter ut från stolpen (figur 17). Den stolpe som ersattes stod ett tiotal meter åt ostsydost, i övergången mellan berghäll och åker, och kunde lyftas bort med maskin utan att någon schaktning behövdes. Vid gårdstomtens västra utkant schaktades en äldre stolpe fram innan den kunde lyftas bort (figur 18). Inga fornlämningar påträffades vid schaktningsövervakningen i något av schakten.



Figur 17. Stolpe 170 har ställts på plats och vajrana har dragits åt. I förgrunden, till vänster i bild, syns fundamentstenar tillhörande gaveln till ett av uthusen i Vadholmen som stått på berghällen bortåt i bild. Foto från västnordväst.



Figur 18. Vid Vadholmen (L1983:5283/Tystberga 251:1) grävdes tre schakt. Schakt 1 och 2 för stolpe 170 och schakt 3 i samband med att en av stolparna togs bort. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 000. Detalj med schakt 1 och 2 i skala 1:250. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.

Objekt 18

L1985:5476/Bälinge 99:1 är en by-/gårdstomt efter gården Klenstorp. Fornlämningen är registrerad med fyra husgrunder; ett boningshus och tre uthus. Fyra schakt grävdes vid schaktningsövervakningen.

Ett schakt grävdes i samband med borttagandet av en stolpe och ett schakt kom till i samband med att en ny stolpe skulle sättas på plats. Ytterligare två schakt grävdes för två stag med vajrar till den nya stolpen (figur 19). Ingenting framkom vid schaktningen.



Figur 19. Vid gården Klenstorp (L1985:5476/Bälinge 99:1) grävdes fyra schakt vid stolpe 185. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 000. Översikt med ledningssträckning och objekt mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:300 000.

SAMMANSTÄLLNING



Figur 20. En stensättning, L1983:1938/Svärta 90:1, skadades vid schaktarbete där arkeolog ej var närvarande. Foto från sydost.

13 objekt var föremål för schaktningsövervakning och fem objekt var föremål för utmärkning. Inga fornlämningar skadades i samband med schaktningsövervakningen. I ett fall kunde en synlig fornlämning undvikas genom att en stolpe fick en ny platsanvisning. I övrigt påträffades inga forn-

lämningar som inte var synliga ovan mark. Däremot skadades en stensättning (L1983:1938/Svärta 90:1) när schaktningar genomfördes utan att en arkeolog var närvarande (figur 20). Så fort detta uppdagades meddelades Länsstyrelsen omgående om det inträffade.

REFERENSER

Litteratur

APPELGREN, K. 2016. *Östra berget i Påljunghage - en rituell miljö från bronsålder och äldsta järnålder. Södermanlands län, Södermanland, Nyköpings kommun, Helgona socken, Stenbro 1:8, Helgona 213, 348, 350, 353, 405 och Helgona 406.* Arkeologisk förundersökning och undersökning. Arkeologerna, SHMM. Rapport 2016:78.

VINBERG, A. 2009. *Gravar, ritualer och boplatslämningar i Påljunghage. Lämningar från bronsålder och järnålder. Södermanland, Helgona socken, Stenbro 1:8, RAÄ 351, 352, 353, 369.* Arkeologiska förundersökningar och undersökningar. Riksantikvarieämbetet UV Mitt. Rapport 2009:14.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	2855
Länsstyrelsens dnr:	431-4972-2014
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2014-10-21
Beställare:	Vattenfall Eldistribution AB
Uppdragsnr i Fornreg:	201900488
Län:	Södermanland
Landskap:	Södermanland
Kommun:	Nyköping
Socken:	Bälinge, Helgona, Nyköping, Svärta, Tystberga
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Utförandetid, fältarbete:	1 mars–25 september 2017 samt 20 november 2018
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Projektledare:	Peter Sillén
Rapportansvarig:	Peter Sillén
Fältpersonal:	Peter Sillén, Fredrik Lundström, Hampus Norrgren
Planer och layout:	Ida Söderström
Kvalitetsgranskning:	Marta Lindeberg
Fynd:	Inga fynd framkom

Fornminnesregistret (FMIS) stängdes ner i början av 2019 och har ersatts av Kulturmiljöregistret (KMR). I denna rapport hänvisas till både lämnings-nr (KMR) och RAÄ-nr (FMIS) i text och kartor.

BILAGA 1. SCHAKTBESKRIVNING

Nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup, max (m)	Djup, min (m)	Observationer	Fornlämning
1	Schakt utan indikation	3,60	1,70	2,00	-	Schaktet grävdes för att förankra en vajer ner i blålera under åkermark. Vajern kom att staga upp en ny kraftledningsstolpe. Matjord/ploglager: 0,3 m. Undergrund: Blålera.	L1983:5283/Tystberga 251:1
2	Schakt utan indikation	1,45	0,85	0,30	-	Grästovr och matjord: 0,3 m tjockt mot brant sluttande berghäll i vilket en ny kraftledningsstolpe förankrades.	L1983:5283/Tystberga 251:1
3	Schakt utan indikation	2,35	2,00	0,30	-	Matjord och stenskonig kring äldre ledningsstolpe schaktades bort för att sen lyfta bort stolpen.	L1983:5283/Tystberga 251:1
4	Schakt utan indikation	1,50	1,10	0,20	-	Grästovr på berghäll. Schaktet handgrävdes för att förankra en vajer till en ny kraftledningsstolpe.	L1984:1467/Helgona 56:1
5	Schakt utan indikation	1,10	0,95	0,20	-	Schaktet handgrävdes ner till berghäll för att fästa stag med vajer till kraftledningsstolpe.	L1984:1467/Helgona 56:1
6	Schakt utan indikation	0,90	0,80	0,10	-	Schaktet handgrävdes ner till berghäll för placering av ny kraftledningsstolpe.	L1984:1467/Helgona 56:1
7	Schakt utan indikation	4,20	2,40	2,00	-	Schaktet grävdes i åkerkanten närmast östra delen av gravfältet Helgona 56:1. Matjord: 0,3–0,5 m tjockt. Undergrund: Lera och silt upp mot berghäll i västra delen. Enstaka stenar ca 0,2–0,6 m stora.	L1984:1467/Helgona 56:1
8	Schakt utan indikation	3,40	2,00	2,00	-	Schaktet grävdes ur för att placera en ny stolpe som ersatte den gamla kraftledningsstolpen på samma plats. Grästovr: 0,2 m. Undergrund: Sandig morän med stenar i storleken 0,1–1,0 m. Flera av stenarna ingick som skoning till den gamla stolpen.	L1984:1008/Helgona 88:1
9	Schakt utan indikation	3,00	1,30	1,80	-	Schakt för att gräva ner ett stag med vajer till stolpe. Torv: 0,2 m. Vägffyllning, sorterat grus: 0,2 m. Undergrund, sand: 1,4 m.	L1984:1008/Helgona 88:1
10	Schakt utan indikation	1,70	1,10	1,20	-	Grästovr: Ca 0,1 m. Matjord: siltig sand, ca 0,9 m. Undergrund: 0,2 m kompakt sand på berg. Schakt i samband med placeringen av en ny stolpe.	L1985:5476/Bälinge 99:1
11	Schakt utan indikation	1,60	1,30	0,50	-	Grästovr: 0,1 m. Matjord: Siltig sand ca 0,2 m. Undergrund: Ca 0,2 m djup sand på berg.	L1985:5476/Bälinge 99:1
12	Schakt utan indikation	1,40	1,10	0,30	-	Grästovr: 0,1 m. Stenig morän 0,2 m. Undergrund: Berg.	L1985:5476/Bälinge 99:1
13	Schakt utan indikation	1,70	1,10	0,45	0,30	Grästovr: 0,1 m. Matjord: 0,2–0,35 m. Undergrund: Ett tunt lager siltig sand på berg. Schakt i samband med borttagande av stolpe.	L1985:5476/Bälinge 99:1
14	Schakt utan indikation	1,80	0,70	1,40	-	Grästovr: 0,1 m. Undergrund: Moränsten, ca 0,1–0,6 m stora följt av varviga lager med sand och grus.	L1983:1938/Svärta 90:1
15	Schakt utan indikation	2,70	1,40	0,30	0,20	Torv: 0,1 m. Matjord: 0,1–0,2 m. Berghäll.	L1983:1670/Svärta 304:1
16	Schakt utan indikation	2,00	0,80	0,65	0,30	Torv: 0,1 m. Matjord: 0,2–0,55 m. Berghäll sluttande åt Ö.	L1983:1670/Svärta 304:1
17	Schakt utan indikation	2,60	0,80	0,90	-	Torv: 0,1 m. Matjord: 0,4. Lera: 0,4 m. Berghäll.	L1983:1670/Svärta 304:1
18	Schakt utan indikation	2,70	1,10	0,80	0,40	Torv: 0,1 m. Matjord: 0,2. Lera: 0,1–0,5 m. Berghäll sluttande åt Ö.	L1983:1670/Svärta 304:1
19	Schakt utan indikation	3,20	2,30	1,50	-	Grästovr: 0,2 m. Undergrund: Sandig och stenig morän. Schakt för att ta bort äldre kraftledningsstolpe.	L1984:7491/ Nyköping 293:1–2

Bilaga 1. Schaktbeskrivning, forts.

Nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup, max (m)	Djup, min (m)	Observationer	Fornlämning
20	Schakt utan indikation	3,40	2,20	1,50	-	Grästov: 0,2 m. Undergrund: Sandig och stenig morän. Schakt för att ta bort äldre kraftledningsstolpe.	L1984:7491/ Nyköping 293:1-2
21	Schakt utan indikation	2,30	1,50	0,70	-	Grästov: 0,1 m. Lera: 0,6 m.	L1983:5560/Tystberga 242:1
22	Schakt utan indikation	1,50	0,80	0,30	-	Grästov: 0,1 m. Lera: 0,2 m. Berghäll.	L1983:5560/Tystberga 242:1
23	Schakt utan indikation	2,30	1,00	1,40	-	Grästov: 0,1 m. Lera: 1,3 m. Berghäll.	L1983:5560/Tystberga 242:1
24	Schakt med indikation	1,5	1,5	-	-	Schakt som skadade fornlämning.	L1983:1938/Svärta 90:1



Rapporter från Arkeologikonsult 2020:2855